

Bocairent en els llibres clàssics d'història i geografia

BOCAIRENT EN

“Reino de Valencia. Itinerario descriptivo de las Provincias de España. Traducción libre del que publicó en francés Alexandro Laborde”

De com les versions dels best-sellers venen de molt antic

En primer lloc parlarem del llibre d'on prenem les dades i estudiarem l'edició del mateix. Després reproduïrem literalment allò que de Bocairent, la seua geografia, la seua història i la seua indústria es diu al llibre. A la tercera part repassarem els continguts del llibre i a la quarta part parlarem de l'autor, del traductor, de l'editor i de les seues obres.

Primera Part: Del llibre

El 1926 es publica a València la segona edició d'un llibre que en la seua portada porta el següent llarg títol:

“Reino de Valencia. Itinerario descriptivo de las Provincias de España, Su situación geográfica, población, historia civil y natural, agricultura, comercio, industria, hombres célebres y carácter y costumbres de sus habitantes. Traducción libre del que publicó en francés Alexandro Laborde. Acompaña un atlas con 29 mapas. 2ª Edición corregida y aumentada. Se hallará en la Librería de CABRERIZO”. La primera edició havia estat el 1816 i l'original de Laborde es publicà a París el 1808.

Com ens diu la seua llarga i cargolada introducció, algun traductor, a pres l'**Itinéraire descriptif de l'Espagne** d'Alexandre Laborde i ha fet la seua versió dirigida a *“ilustrar a los españoles con el conocimiento de lo que és España en lo físico y en lo moral”*, podríem dir que el llibre queda entre una geografia i una guia turística. El traductor ens avisa que ha corregit errors, suprimit el que li pareixia pesat, el que li pareixia superflu, el que li pareixia massa conegut i ell mateixa diu que *“Por manera que en esta obra se consigue el deseado objeto de instruir sin fastidio, y de deleitar con utilidad”*. Si ell ho diu !.

La descripció del Regne de València la fa amb vuit etapes des de la frontera sud amb el Regne de Murcia fins al nord a la de Catalunya. El llibre es completa amb un “Resúmen de la Estadística del Reino de Valencia” y un “Atlas correspondiente al Reyno de Valencia” que no deixen de ser uns simples plànols, xicotets, amb els camins corresponents a cada una de les etapes. Bocairent està al plànol 14 i escrit amb “y” grega cosa que no es repeteix al contingut del llibre.

Cal dir que el llibre que utilitzem és un facsímil, editat per la llibreria “Paris València” en el que soles consten les pàgines dedicades al País Valencià.

L'**Itineraire...**, en realitat és com la segon part del “**Viatge pintoresc i històric a Espanya**” del mateix Alexandre Laborde que es va publicar a Paris el 1806 i que consta de quatre volums i que va acompanyat de 349 gravats de gran qualitat que representen els aspectes més inèdits i pintorescos dels paisatges de Catalunya, València, Andalusia , Extremadura i Castella. Aquest és, podríem dir, un llibre de regal, un luxe de llibre per les il·lustracions i per el seu acurat text, mentre que l'**Itineraire...** és una guia senzilla per a us diari per al que tinga que recórrer els Regnes d'Espanya. Va col·laborar Laborde amb el seu **Itinerari** a facilitar l'arribada de les tropes de Napoleó a la península ?.

Els quatre volums del “Voyage Pintoresque...” en la seua versió primera poden costar al mercat, en l'actualitat, entre 24 i 39.000 €. Hi ha una versió en català del Viatge Pintoresc i Històric” i que acull El País Valencià i les Illes Balears, editat el 1975, per Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Segona Part : El que diu el llibre sobre Bocairent

A la pàgina 58 de l'“Itinerario” comença la descripció de la *“Ruta de las fronteras del reino de Murcia, por Orihuela hasta Valencia, 32 leguas y media. (V. el Atlas láminas 14 y 16.)*

Va descrivint Oriola, Albatera, Crevillent, Elx, Alacant, Asp, Novelda, Monfort, Petrer, Elda, Villena, Caudet i Font de la Figuera. Quan arriba a aquest poble diu que ens queden 13 llegües per arribar a València però afegeix: *“Ahora nos detendremos á hacer mención de algunas poblaciones que quedan á la derecha del camino que se acaba de describir, las cuales por su industria, comercio y riqueza merecen ser conocidas.”*.

A la pàgina 71 ens parla de Bocairent i açò és el que ens diu:

“Bocairente, villa de 1200 vecinos, situada agradablemente á la raíz de un cerro cónico, observada de sus inmediaciones orientales presenta una hermosa y chocante vista; cuyas calles son generalmente rápidas, algunas parecidas á escaleras. Se ven con frecuencia copiosas fuentes, edificios sólidos, y a sus habitantes ocupados en las fábricas, sin distinción de edad ni sexo. Vense al norte de ella varias lomas y cerros, que parecen como escalones para subir al monte é iglesia del SS. Cristo; queda al sur el convento de San Bernardino sobre una loma cultivada, seguida de cerros unidos á las faldas de Mariola. Entre estos dos grupos, se levanta otro de edificios al parecer sobrepuestos en diferentes órdenes y direcciones, siguiendo desde la misma raíz del cerro hasta la punta, donde sobresale la torre de la iglesia parroquial que encierra preciosas pinturas del famoso Juan de Juanes. Aumenta lo pintoresco de la vista el verdor de los árboles, que se descubren entre los edificios meridionales, las cuevas excavadas en la pendiente del cerro, y el alto puente sobre el barranco de Fos.

Debe contarse á Bocairente por la segunda villa del reino, en lo tocante á la industria agraria y de manufacturas. Los hacendados contribuyen á porfía para asegurar la subsistencia á todos los moradores, fomentándoles por cuantos medios les sugiere su celo patriótico. En la villa y su comarca se cuentan muchos telares de paños y bayetones, de lienzo, cintas, fajas y cobertores de filadís, tintes, batanes, prensas, un molino de papel, una fábrica de aguardiente, otra de jabón, y varias de alpargates de cáñamo y esparto. Que enorme diferencia entre un pueblo oprimido por la avaricia de los hacendados, á otro fomentado por la generosidad y patrimonio de los propietarios !. En uno por donde quiera se advierte la alegría, la abundancia y el aumento de población; mientras en el otro todo es tristeza, desaliento y abandono. Tres son las cosechas principales de esta villa, y todas ricas: maíz, vino y trigo; de este se recogen 3,300 cahices, 4,231 de maíz, y cerca de 100,000 cántaros de vino: de aceite unas 900 arrobas, de cáñamo unas 600, muchas hortalizas, y 700 arrobas de miel: sus muchos pastos crían unos 2000 cabritos y corderos. Es patria del famosos Juan Bautista Monllor, filosofo.

Torna a aparèixer Bocairent a la pàgina 132 quan a l'*Estadística del Reyno de València* ens parla de: **“Manufacturas**. Este reino aunque suministra pocas lanas, sin embargo tiene muchas fábricas de paños en Morella, Enguera,

Bocairente, Onteniente y Alcoy, que es la villa donde mas abundan , y de mejor calidad.” Y quan parla de: **“Molinos de papel.** Hay muchos en Onteniente, Ana, **Bocairente**, Altura, Segorbe, Cartuja deValde Cristo, Buñol, Cocentaina, y particularmente Alcoy. “

Tercera part: Comentari als continguts del llibre

En la curta exposició sobre Bocairent trobem línies completes copiades dels llibres de Cavanilles i en especial la coneguda frase de que *“Debe tenerse á Bocairent por la segunda villa del reino, en lo tocante a la industria agraria y de manufacturas”*. Com ja vaig dir al parlar de Cavanilles, si aquesta frase va ser alguna vegada certa, tindrem que fer amples reflexions sobre com hem deixat caure tant davall aquell gloriós Bocairent.

Crida l'atenció que a Laborde, o al seu traductor, li pareix que “Los hacendados contribuyen á porfía para asegurar la subsistencia á todos los moradores”, “Que enorme diferencia entre un pueblo oprimido por la avaricia de los hacendados, á otro fomentado por la generosidad y patriotismo de los propietarios !”. Era cultivada a Bocairent la raça de l'empresari perfecte i em deixat perdre la llavor ?.

Les generalitzacions solen esser traicioneres, però l'autor s'atreveix a fer-les i ens diu *“ tienen siempre los valencianos un ánimo alegre, y dispuesto a toda suerte de diversiones, señaladamente al canto y a la música”*. En quan a la manera de vestir és interessant el que assenyala, *“En toda la provincia (voldria dir Regne) reina igual gusto y lujo en el vestir. Los labradores en los días ordinarios solo usan gorro, manta al hombro, camisa y calzoncillos anchos (xaragüelles) y abiertos, con gran comodidad para el trabajo, pero con no menos indecencia de sus personas. En los días festivos visten terciopelo, fajas de seda colorada, ligas con repacejos de oro en las calcetas, alpargates de cáñamo con muchas varas de cinta, y montera de terciopelo ó sombrero grande con muchas cintas y lazos. Las labradoras, dotadas de un donaire singular y de una viveza extraordinaria, visten telas finas y ricos calzados en los días festivos, sin dejar el talle usado por sus antepasados.”* No li van agradar els saragüells a Laborde i damunt ens diu que li van parèixer indecents, ara be, reconeix que són còmodes.

Altres paràgrafs interessants són els que dediquen a la llengua. “*Aunque no hay lugar alguno en este reino donde no se sepa hablar la lengua castellana (jo de l'autor no ho afirmaria tan rotundament), sin embargo la usada generalmente en el país es la **lemosina**, que introdujo en él su conquistador Don Jaime I, la misma que se habla hoy día en Cataluña y Mallorca; aunque con el roce con las provincias de Murcia y Castilla la Nueva, y principalmente por la benignidad del clima, ha adquirido cierta suavidad y dulzura, que la hace muy agradable y armoniosa en boca de los valencianos, y particularmente de las mugeres. El gran conocedor Cervantes la llama graciosa dulce y agradable, en cuyas cualidades, dice, solo puede competirla la portuguesa.*”. És important saber que un francès i amb la perspectiva que donen el més de dotze anys passats, ja tenia claríssima la unitat de la llengua.

Altres coses que comporta la data en que va estar escrit és que la Saetabis romana s'anomenava, oficialment, San Felipe, però, com diu Laborde, “*auque la gente le contiua llamando Jativa*”.

Quan a la pàgina 66, el llibre parla de Villena diu “*es una ciudad del reino de Murcia*” y “*Apenas se ha salido de Villena se vuelve a entrar en el Reino de Valencia, se divisa a una legua de distancia sobre la izquierda el lugar de Caudete*”. Açò era abans de que als despatxos de Madrid s'inventaren les províncies i canviaren de plànol aquestes poblacions.

A la pàgina 69, al parlar d'Ibi, apareix el negoci de la neu i treballs per a Bocairent: “*En invierno, cuando la agricultura no necesita tantos brazos, se ocupan de recoger la nieve para llevarla en verano á Alicante y otras plazas, rindiéndoles diariamente de 6 á 700 reales de beneficio líquido, cuyo producto unido al que les proporciona el cardado é hilado de la lana para Alcoy y Bocairiente (açò també està copiat), pasa de los 350,000 reales anuales, que se reparten la clase mas pobre del pueblo*”. Dades sociològiques interessants: Els que es dedicaven, en Ibi, a recollir neu o a filar i cardar llana eren gent pobra.

A la pàgina 70, al parlar de Cocentaina diu que a “*las fábricas de paños, todos estan ocupados sin distinción de edad ni de sexo, para cuyas primeras operaciones emplean los brazos débiles de las mugeres y niñas*”. Dades sociològiques a remarcar: El textil de l'època s'aprofitava dels menors i de les dones.

Laborde nomena al filòsof bocairentí Juan Bautista Monllor, professor a la Universitat de València, canonge i Dignitat en Escriitures a la Catedral de Oriola i del que ja em fet una ressenya en articles anteriors d'aquesta col·lecció. Soles afegir que el controvertit Vicente L. Simó Santonja, nomena a Monllor com un del deixebles de Lluís Vives.

Quarta part: Dels autors

Alexandre Laborde (Paris, 1773-1842) era fill d'un noble financer francès mort, al patíbul, durant la Revolució Francesa. Ell es va salvar amb un exili voluntari a Àustria on l'emperador Josep II, amic del seu pare, fa fer que l'admeteren a l'exèrcit imperial. En aquesta època va tindre que lluitar contra França, però aprofita l'arribada del Primer Imperi per retornar a Paris. El seu caràcter il·lustrat i el seu interès per l'art fa que Laborde viatge contínuament a Anglaterra, Holanda, Itàlia i Espanya.

Fruit d'aquest esperit viatger son el dos llibres ja nomenats el "**Viatge pintoresc i històric a Espanya**" i l'"**Itinerari descriptiu de les províncies d'Espanya**".

Laborde va exercir una gran influència en la fixació dels tòpics i dels estereotips culturals que sobre els regnes hispànics prengueren els viatger romàntics europeus que el van seguir sobre tot en quant a l'orientalitat que ell veia per tot arreu. És clar que per Laborde, Africa començava en els Pirineus o si més no en Castelló de la Plana.

Per a comprovar quina vara de mesurar utilitzava Laborde i que no tenia tenia empatx en dir el que pensava copiarem alguns paràgrafs del seu primer llibre, "**Viatge pintoresc i històric a Espanya**" referint-se al País Valencià: *"Malgrat la riquesa del regne, aquesta població no es pot sense l'ajuda dels veïns. Té poca carn, viu de l'arròs i les verdures i només consumeix una part molt petita dels seus vins, que exporta o transforma en aguardent. És sens dubte. La lleugeresa de la seua alimentació que ha donat peu a aquesta descripció epigramàtica de València i els valencians: "La carne es yerba, la yerba es agua, los nombres mujeres, las mujeres nada". "En general, es troba a les ciutats una població educada i una societat agradable. La gent del camp, no menys dolça, aparentment, té amb tot un caràcter bàrbar que la caracteritza; és venjativa,*

supersticiosa, i hom hi troba els mateixos rastres, d'origen àrab, que es manifesten entre els habitants de les províncies meridionals d'Espanya".

Mariano Cabrerizo (Saragossa 1785 – València 1868) va ser l'editor de l'Itinerari de Laborde, que avuí estudiem, però també va ser l'inventor de que a més de traduir-lo calia llimar-lo i corregir-lo. Amb aquest llibre comença a funcionar la seua editorial i aconsegueix el seu primer èxit de vendes. Va ser l'introduïdor dels autors romàntics francesos i capaç de muntar una xarxa de distribució que aplegava fins a l'Amèrica Llatina. L'any 1854, Cabrerizo, que també s'havia ficat en política, escriu les seues memòries i ens conta el seu procés inquisitorial per tinença i venda de llibres prohibits i ens desvetlla que el traductor del seu exitós "**Itinerari...**" havia estat **Mossén Jaume Villanueva** que a més de traduir va ser l'autor del llarg pròleg.

Jaume Villanueva (Xàtiva 1765 – Londres 1824) va estudiar Teologia al Convent de Sant Domènec de València després d'ingressar a l'Ordre de Predicadors. El Rei li encarrega l'obra "Viaje literario a las iglesias de España" i ell va publicar 22 toms que abracen les esglésies de València, Catalunya y Mallorca.

La invasió francesa el pilla en Madrid, però se'n torna cap a València, i el nomenen prior del convent d'Ontinyent. Al 1810 el seu germà Joaquim Llorenç és elegit diputat a les Corts de Cadis i ell Redactor Oficial del "Diario de sesiones". Amb el retorn del Fernando VII comença una persecució al Jaume Villanueva, al que no perdonen la seua liberalitat i encara que el Capítol de la seua Ordre el nomena mestre i cronista, no pot prendre possessió fins que el Rei no ho ordena mitjançant un Decret. Però els dos germans acabaran exiliats i morint, Jaume en Londres i Joaquim Llorenç a Dublin.

josep villarrubia juan

Bocairent, juny del 2008-06-10

Bibliogràfia:

- "**Itinerario descriptivo de las provincias de España**". Alexandre Laborde. Traducció lliure de Jaume Villanueva. Segona edició impresa el

1826 per la Libreria Cabrerizo a València. Edició facsímil de la Libreria Paris-Valencia impresa a València el 1980.

- **“Viatge Pintoresc i històric. País Valencià i Illes Balears”**. Alexandre Laborde. Traducció i Apèndix d’Oriol Valls i Subirà i Notes de Josep Massot i Muntaner. Editat a Barcelona per Publicacions de l’Abadia de Montserrat el 1975.
- **Catàleg de l’Exposició “El viatge a Espanya d’Alexandre Laborde”**. Barcelona 2006. Museu Nacional d’Art Contemporani (MNAC). Comisaris: Francesc Quiles i Jordi Casanovas.
- **“D’un episodi clandestí de Jaume Villanueva i del primer projecte editorial de Mariano Cabrerizo”**. Article publicat a “Metodos de Información. Vol 7 – nº 37 . Mayo 2000” i del que és autor Romà Seguí.